se brojne rasprave i prikazi (str. 242-297 i 504-567) kao i popis izdanjâ pristiglih u redakciju do 30. lipnja, odnosno 31. prosinca 1997. godine.

Hrvoje Gračanin

JOURNAL OF ROMAN STUDIES
SV. 88., LONDON 1998.

Novi broj časopisa Journal of Roman Studies donosi niz članaka s područja proučavanja povijesti rimske antike. U članku Plaut na Palatinu (Plautus on the Palatine; str. 1.-20.) Sander M. Goldberg daje prikaz kazališnog života u starom Rimu, posebno se baveći izvedbom Plautove drame "Pseudolus" na Palatinu ispred Kibelinog hrama 10. 4. 191. g. pr. Kr. Na početku članka dan je pregled glavnih smjernica u historiografiji što se tiče proučavanja rimskog teatra. Autor konstatira da Rim nije imao stalno kazalište sve dok ga 55. pr. Kr. nije Gnej Pompej dao sagraditi na Martovom polju. Razlozi dotadašnjeg protivljenja republikanskog senata njegovoj gradnji dijele se u tri aspekta: moralni, politički i religiozni. Stoga se postavlja pitanje gdje su i na koji način Rimljani izvodili svoja dramska djela. Odgovor leži u svečanostima prigodom posvećivanja hramova i igrama koje su bile organizirane radi obilježavanja raznih vjerskih blagdana (ludi Floriales, Ceriales, Megalenses itd.). Zatim se rekonstruira izgled improviziranog kazališta podignutog povodom posvećenja Kibelina hrama: drvena pozornica bila je postavljena na trgu ispred samog hrama, a publika je sjedila na širokom i visokom stepeništu koje je vodilo do hrama. Autor se pozabavio i problemom okupljanja i smještaja publike za predstavu, ustvrđujući da su od 191. g. pr. Kr. postojala razdvojena mjesta za senatore i ostale građane. Razlozi malog broja publike objašnjavaju se činjenicom da je gledateljstvo bilo nemirno i prostor skučen, vrijeme izvođenja nerijetko nepodesno (npr. spomenute Megalenzije iz 191. g. pr. Kr. zbog neprilagođenosti rimskog kalendara pale su zapravo na 1. prosinac 192. pr. Kr.), a najveći broj stanovnika Rima nije niti bio privučen izvedbama ludi scaenici.

R. O. A. M. Lyne u članku Propercije 2.10 i 2.11 i struktura knjigâ '2 A' i '2 B' (Propertius 2.10 and 11 and the structure of books '2 A' and '2 B'; str. 21-36) bavi se analizom Propercijeve Druge knjige elegija sačuvane u 60 stihova. Oslanjajući se na već postojeće pretpostavke, autor ustvrđuje da se radi o ostacima dvije knjige. Pritom identificira i raspravlja o poemi za koju smatra da više pripada prvoj (2 A) od dviju pretpostavljenih knjiga i ujedno raščlanjuje strukturu i sadržaj obje knjige.

Michael Comber autor je članka Novi pogled na knjigu: čitanje Propercija preko Pounda. Studija o poimanju (A book made new: reading Propertius reading Pound. A study in reception; str. 37-55), potaknutog čitanjem Poundovog homagea djelu i osobi Seksta Propercija. Autor pokušava odgovoriti na pitanje što je kontroverznog američkog pjesnika Ezru Pounda privuklo Properciju i usto vrši analizu Propercijeve Treće knjige elegija.

R. R. R. Smith u članku Kulturološki izbor i politički identitet u počasnim kipovnim portretima na grčkom istoku u drugom stoljeću poslije Krista (Cultural choice and political identity in honorific portrait statues in the Greek East in the second century A. D.; str. 56-93) bavi se studijom portretnih spomenika s grčkog istoka tijekom drugog stoljeća i cilja interpretirati kulturološke i političke identitete koje su imali projicirati. U članku se usto predlaže okvir za proučavanje takvih portreta i daje pogled na to kako vizualni dokazi mogu pružiti dodatan obol sadašnjoj raspravi o kulturi, politici i samoreprezentaciji u drugom stoljeću.

U članku *Tam firmum municipium: romanizacija Volaterrae i njezine kulturološke implikacije (Tam firmum municipium: the romanization of Volaterrae and its cultural*

implications; str. 94.-114.) Nicola Terrenato iznova procjenjuje događaje vezane uz romanizaciju etruščanske metropole Volaterrae u svjetlu nedavnih arheoloških nalaza. Zaključuje se da romanizacija Volaterrae sa svojim bogatstvom detalja i različitih doku-mentarnih izvora pruža iznimnu i poučnu studiju koja dodaje dubinu i složenost našem shvaćanju procesa integracije antičke Italije. Čini se da je primjer Volaterrae u političkim procesima ujedinjenja italskog poluotoka reprezentativan za brojne situacije u kojima su se Rimljani i mjesna etruščanska elita utekli pregovorima kao ključnim sredstvom posti-zanja sporazuma, prvenstveno glede ekonomskih prilika i proizvodnje. No, čak i uz znatne vojne sukobe, kulturološka i društvena struktura regije je na dulji period većim dijelom ostala nepromijenjena.

Roger Beck u članku Mitrine misterije: novi prikaz njihove geneze (The Mysteries of Mithras: a new account of their genesis; str. 115-128) predlaže novi scenarij nastanka Mitrinih misterija, koji bi trebao pomiriti prethodne nalaze. Pritom se oslanja na konačni zaključak i metodologiju Franza Cumonta koji je 1896. g. u drugom svesku svojih Textes et monuments figurés relatifs aux mystčres de Mithra objavio niz dokumenata na temelju kojih je tri godine kasnije dao prvi doista historijski prikaz transformacije štovanja Mitre iz izdanka iranskog mazdaizma u rimski misterijski kult. Autor analizira čitav problem i identificira tzv. osnivačku skupinu mitraističkih misterija, premda ne postoji nikakav izravan dokaz njezina postojanja, među vojnim i civilnim ovisnicima komagenske dinastije u vrijeme kad je ona prolazila kroz pretvorbu iz klijenatskih vladara u rimske aristokrate.

U članku Laktancije, Porfirije i rasprava o vjerskoj snošljivosti (Lactantius, Porphyry, and the debate over religious toleration; str. 129.-146.) Elizabeth DePalma Digeser nastoji odgovoriti na pitanje jesu li događaji oko Dioklecijanovih progona kršćana 303.-311. g. pokrenuli raspravu o religijskoj toleranciji. Prva naznaka za to pojavljuje se u Porfirijevom djelu Filozofija iz proroštvâ, obrani tradicionalne vjere i teologije u tri knjige, a druga u Laktancijevim Božanskim načelima (Divinae instutitiones), kršćanskoj teološkoj sumi pisanoj za progonâ. Autorica raščlanjuje navode u oba djela i ustvrđuje da su Laktancije i Porfirije ukrstili koplja oko pitanja vjerske tolerancije, pokrenutog kao posljedice progonâ. Međutim, dok Laktancije moli za nju, Porfirije je odbija. Autorica zaključuje da se čini razumnom pretpostavka kako je prije 303. g. Porfirije otišao u carsku prijestolnicu Nikomediju da bi pribivao Dioklecijanovoj konferenciji sazvanoj radi osmišljavanja progonâ i ondje prezentirao ne samo spis Protiv kršćana, nego i Filozofiju iz proroštvâ kao dopunu prethodnom djelu. U nazočnosti Laktancija i ostalih dvorjana ponudio je radikalnu interpretaciju kršćanstva, kojom se ono nastojalo uklopiti u rimsku religijsku tradiciju. Porfirije je pritom uskratio pravo na snošljivost onima koji bi odbacili prilagodbu tradicionalnoj vjeri, predlažući načine na koje se ta prilagodba ima ostvariti i zašto se kršćanska praksa mora kazniti. Laktancije je svoje djelo napisao djelomice kao odgovor na Porfirijeve tvrdnje u namjeri da ih pobije. Pozicije koje su Porfirije i Laktancije zauzeli u raspravi o vjerskoj snošljivosti može pružiti uvid i u religijsku politiku careva koji su bili njihovi patroni. Također, debatu između njih dvojice valja smatrati prvim poglavljem u kontroverzi koja će bjesnjeti čitavim četvrtim stoljećem, raspravi o vjerskoj snošljivosti.

Članak Anttija Arjave Očinska vlast u kasnoj antici (Paternal power in late antiquity; str. 147-165) ima za cilj prikazati povijest ustanove patria potestas u kasnom Rimskom Carstvu i barem djelomice objasniti kako je opstala sve do kraja antike i čak poslije. Prijeloman trenutak predstavljala je dodjela općeg rimskog građanskog prava 212. g. po Kr. kad su se ostali stanovnici Carstva suočili s uvođenjem ustanove patria potestas. Autor analizira njezine pravne i ekonomske aspekte

i razvoj tijekom nekoliko stoljeća Carstva, zaključujući da je ostala temeljem rimskog obiteljskog prava i bitan element zakona o vlasništvu i nasljeđivanju.

Članak Roberta Coates-Stephensa Zidine i akvedukti Rima u ranom srednjem vijeku 500.-1000. (The walls and aqueducts of Rome in the early Middle Ages, A. D. 500-1000; str. 166.-178.) nudi početan pregled znatnih poklasičnih rekonstrukcija Aurelijanova zida, akvedukta Aqua Claudia - Anio Novus i akvedukta poznatog kao Aleksandrijski (Aqua Alexandrina). Oni otkrivaju kontinuitet gradske antičke infrastrukture u ranom srednjem vijeku. Gradske zidine su bile popravljane u obrambene svrhe, a akvedukti zbog opskrbe pučanstva vodom, radi religijskih potreba (krstionice, kupke za hodočasnike), pokretanja mlinova na Janikulu i možda javnih fontana. Dodatan element kontinuiteta predstavlja tehnologija popravka spomenutih objekata. Također, opseg takvih radova daje ideju o učinkovitosti papinske organizacije javnih gradnji u ranosrednjovjekovnom Rimu.

Ostatak časopisa posvećen je mnogobrojnim prikazima raznih znanstvenih djela s područja rimske povijesti (str. 179-217). Pridodan je i popis novih knjiga s temama iz rimske prošlosti (str. 218-232).

Hrvoje Gračanin

ANALI ZAVODA ZA POVIJESNE ZNANOSTI HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI U DUBROVNIKU

SVEZAK XXXVIII

ZAGREB - DUBROVNIK 2000.

U pravilu svaki novi broj Anala Zavoda za povijesne znanosti HAZU Dubrovnik svjedoči kako o vrlo intenzivnoj djelatnosti ove znanstvene institucije (prvenstveno zbog nerjetko velikog udjela njenih znanstvenika u svakom novom časopisnom izdanju) tako i o potvđivanju kvalitete ovog časopisa brojnim novijim znanstvenim radovima. Ovo izdanje donosi deset izvornih znanstvenih radova te jedan stručni. Svaki je popraćen sažecima na hrvatskom i engleskom jeziku čime je časopis sadržajno i estetski upotpunjen. Tematika uglavnom vezana dubrovačku povijest dodiruje političke, društvene, gospodarske i kulturne sfere.

Prvi rad, koji razmatra osnovne značajke izbornog postupka Dubrovačke Republike potpisuje autorica Nella Lonza (9-52). S obzirom na godišnji raspored izbora knezova, članova vijeća te državnih dužnosnika, analizira se njihov tijek, od izbornih priprema preko kandidacijskog postupka do načina glasovanja i utvrđivanja rezultata kao i mjera koje štite pravilnost izbora. Dubrovačkom izbornom sistemu nalaze se srodni modeli i uzori u komunama Apeninskog poluotoka te posebno onog Mletačke Republike, koji unatoč velikoj istovjetnosti samog modela ipak proizlazi iz različite izborne stvarnosti. Naposljetku, autorica razmatra i preobrazbe unutar tradicionalno konzervativnog dubrovačkog sustava vlasti, koje proizlaze iz niza izbornih reformi nakon 1747, kada se gotovo sve službe dubrovačke države počinju raspodjeljivati među članovima Senata, a ne velikovjećnicima kako je nalagala dotadašnja praksa.

U svom radu Gordan Ravančić razmatra neke od javnih prostora kasnosrednjovjekovnog i renesansnog Dubrovnika gdje su onovremeni stanovnici i posjetioci grada dokoličarili (53-64). Polazeći od same činjenice da je prostor javnog u to vrijeme bio znatno širi nego danas, autor kroz arhivske spise prati svakodnevnicu na dubrovačkim ulicama, trgovima, samostanskim klaustrima, krčmama te gradskim javnim kućama.

Robert Skenderović svojim radom (65-88) analizira organizaciju obrane u srednjovjekovnim dalmatinskim komunama koja je bila isključivo obrambenog karaktera (izuzev dubrovačke ekspanzionističke politike tijekom

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIII
ZAGREB 2000.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIII, str.1-283, Zagreb 2000.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky